

Voor de stilgelegde bedrijven kondigde Hirschfelds departement een steunregeling af, voor de arbeiders deed de Nederlandse overheid niets.¹

Deze steenkoolcrisis nu, die gevolg was geweest van de Duitse exporteisen, werd op de voet gevolgd door een nieuwe crisis: die van de uitzonderlijk strenge winter '41-'42. Medio januari '42 waren alle kanalen bevroren; het steenkooltransport per schip viel weg. Het was de spoorwegen niet mogelijk, de taak van de binnenvaart over te nemen. Hunnerzijds kostte het al de grootste moeite, het bedrijf te laten doorfunctioneren: meer dan twintig treinen sneeuwden in, enkele baanvakken waren dagenlang gesloten en er deed zich vooral bij het goedertransport grote vertraging voor. Het gevolg was dat er bij de mijnen bergens steenkool kwamen te liggen die men niet kon afvoeren: medio februari al 250 000 ton – en dan bevond zich nog 200 000 ton aan boord van vastgevroren schepen. De *Rüstungsinspektion* bepaalde wie nog steenkool mochten ontvangen: de gas-, water- en electriciteitsbedrijven kwamen vooraan te staan, desniettemin werden begin februari de eerste gasloze uren ingevoerd (van 15 tot 17 en van 21 tot 6 uur), zulks volgens besluit van Seyss-Inquart persoonlijk; groot was de besparing niet, ca. 10%, maar in een periode waarin de gasfabrieken die nog maar een minieme voorraad hadden, volledig afhankelijk waren van de aankomst van kolentreinen uit Duitsland die de gasvlamkolen aanvoerden, leek elke besparing die maar mogelijk was, geboden.² Uit de vertraging

¹ Hoeveel bedrijven gesloten en hoeveel arbeiders ontslagen werden, weten wij niet. A. Kraal maakt in zijn hoofdzakelijk theoretische dissertatie *Gedoofte vuren. Economische beschouwingen over stilgelegde bedrijven* (1947) melding van 51 bedrijven uit de hoofdgroep industrie met in totaal twaalfhonderdvijftig werknemers van wie negenhonderd in de steenkool-intensieve baksteenindustrie werkzaam waren; zijn opgave is evenwel niet volledig. Hirschfelds Besluit Steunverlening Stilgelegde Bedrijven (VO 219/41, *Verordeningenblad*, 1941, p. 969–76) bepaalde dat elke bedrijfsgroep aan bedrijven die nog werkten, een heffing kon opleggen (dat geschiedde op basis van de ondernemingsbelasting). De heffingsbedragen kwamen bij een door de overheid opgericht lichaam terecht: de n.v. Maatschappij voor Industrie-financiering. De bedoeling was om met voorschotten alleen die bedrijven in stand te houden (kosten van onderhoud en rentebetalingen op opgenomen leningen liepen bijvoorbeeld door) op welker behoud voor de toekomst prijs gesteld werd – een uitgangspunt dat Kraal terecht in strijd acht met de billijkheid. Ten behoeve van de arbeiders van stilgelegde bedrijven bepaalde Seyss-Inquart in december '42 (VO 138/42, a.v., 1942, p. 600–04) dat zij ten laste van het bedrijf waarbij zij in dienst geweest waren, recht hadden op een twaalfde van het jaarloon plus nog eens een twaalfde voor elke vijf jaar dat zij in dienst waren geweest, zulks tot een maximum van een half jaar loon. Men kreeg die uitkeringen echter alleen als men geen nieuw werk had kunnen vinden. Seyss-Inquarts maatregel vloeide uit een veel bredere bedrijfs-sluiting voort die wij later in dit hoofdstuk zullen behandelen. ² Begin april '42 werd de regeling der gasloze uren ingetrokken.